

2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.p
ovoyen.perspekt.22.08.2023.pdf (дата звернення: 13.10.2023).

2. Вплив війни на психічне здоров'я дітей. *War Childhood Museum Ukraine*.
URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health> (дата
звернення: 12.10.2023).

3. Понад пів мільйона українських дітей стали вимушеними переселенцями за
кордон – МОН. *Українська правда. Життя*. URL: [https://life.pravda.com.ua/society/
2023/02/22/253002](https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/22/253002) (дата звернення: 12.10.2023).

4. Війна суттєво "вдарила" по знаннях українських учнів: які предмети "занедбали"
найбільше. *24 Канал*. URL: [https://24tv.ua/education/navchannya-pid-chas-viyni-yaki-
navichki-vtratili-ukrayinski-uchni_n2383035](https://24tv.ua/education/navchannya-pid-chas-viyni-yaki-navichki-vtratili-ukrayinski-uchni_n2383035) (дата звернення: 13.10.2023).

Загородня А. А.,

УДК 929

д-р пед. наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

НАУКОВА СПАДЩИНА МИКОЛИ СУМЦОВА

Формування і розвиток сучасної світоглядно-методологічної парадигми освіти неможливе без філософії освіти як теоретичної основи людського світобачення, без розуміння філософії як життєвого завдання. Тому в наш час зростає попит на оволодіння соціально-антропологічними ідеями в українській філософії освіти кінця XIX початку XX століття щодо соціокультурної ідентичності. Так роки 1917 по 1991 знаменуються значним піднесенням проблеми осмислення української культурної ідентичності в соціально-антропологічних ученнях філософів, письменників, педагогів та науковців, зокрема і вивчення постаті М. Сумцова та його наукового внеску.

Нами окреслено цінність наукової спадщини М. Сумцова в розвитку усвідомлення соціокультурної ідентичності, культурної самобутності, збереженні національної спадщини, історичних коренів. Проаналізовано роль Миколи Сумцова у процесі становлення української соціокультурної ідентичності початку XX століття [1, с. 95]. Висвітлено теоретико-методологічне осмислення наукової спадщини Миколи Сумцова щодо української культурної ідентичності як важливого чинника розвитку нації та держави в частині соціально-антропологічних ідей української філософії освіти (1917–1991 рр.). Цінними є праці сучасників, присвячені оцінці діяльності Миколи Федоровича Сумцова (Ветухов А. В. (1905), Редин, 1906; Данковська,

1924 та ін.). Йому належать праці з історії української літератури XVIII—XX ст.: низка праць про Г. Сковороду, І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша, О. Потебню, М. Старицького, І. Манжуру, І. Франка, Б. Грінченка, О. Олеся. Він відомий і як популяризатор, зокрема історії української культури: "Хрестоматія з української літератури" (1922). Крім того, низка праць М. Ф. Сумцова присвячена і західноєвропейській літератури, кілька — історії образотворчого мистецтва (особливо про Леонардо да Вінчі). Микола Сумцов був неймовірно працелюбною і талановитою людиною. Загальне число його наукових праць сягає більше як 1.500. У цілому, слід відзначити, що чітка і послідовна громадянська (не політична) позиція, любов до української мови, культури, літератури, народу загалом, і спричинили те, що вже у радянський час на ім'я професора Сумцова було накладене негласне табу, його праці (з історії літератури, етнографії, історії України, краєзнавства, історії мистецтв, педагогіки) знаходились у спецфондах, не перевидавались, і навіть звертатися до них із критикою було заборонено. В офіційному висновку на книгу "Українська культура" (під ред. К. Гуслистого, С. Маслова, М. Рильського) від 18.VIII.1947 р. Микола Сумцов був, разом із Борисом Грінченком, Федором Вовком, Дмитром Яворницьким, Дмитром Багалієм і багатьма іншими вченими, названий "буржуазним діячем української культури з націоналістичними, антинауковими поглядами". Микола Сумцов був із тих учених, якому вдалося не просто зробити наукову кар'єру, а й стати знаним просвітителем та інтелектуальним героєм Слобожанщини. Загалом Сумцов належить до числа найактивніших діячів руху за українське національне відродження, зокрема, Слобідської України, він наполегливий і послідовний пропагандист української мови та літератури, української народної творчості. Одне з головних своїх завдань як науковця він вбачав саме у сприянні національному відродженню. Саме глибокі знання української традиційної культури привели Миколу Сумцова до висновку, що *"життя на Україні повинно піти іншим шляхом. В першу чергу треба звернутися до відродження і поширення національного українського почуття і свідомості"* [2, с. 1]. Минуло майже століття, але ці слова дослідника, на жаль, і досі лишаються актуальними.

Ім'я Сумцова М. Ф. відоме спробою ввести 1905 р. до навчального плану курс української літератури. Це пояснювалося тим, що статuti університету за більш як сто перших років його існування не передбачали вивчення української мови, літератури, історії всупереч тому, що Харківський університет "постійно виявляв прихильність до українознавства і дав чимало славетних діячів на сій ниві" (наприклад Д. Багалій). Саме тому курс історії української словесності Сумцов М. Ф. все ж почав читати в жовтні 1907 р. (щоправда, російською мовою і як факультатив). Коли ж виклад став україномовним, курс заборонили (у

листопаді того ж року). Лише через 10 років українознавчі дисципліни остаточно увійшли до навчальних планів і в цьому немала заслуга Сумцова М. Ф. Сумцова як народознавця характеризують наступні роботи Маланчука В. А., Фрадкіна В. З., Шаповала Ю. І. та інших.

Відмітимо, що діяльність академіка Миколи Сумцова та наукову спадщину сучасники характеризують як неоціненний вклад в розвиток досліджень з соціокультурної ідентичності, а також багато дослідників і науковців таких як: Кравченко В. І. (2008), Хіріна А. А. (2010), Дзюба О. М. (2016), Маховська С. Л. (2017), П'ятченко С. В. та багато інших хто висловлювали захоплення цією видатною постаттю.

Соціально-антропологічний підхід дозволяє проаналізувати феномен культурної ідентичності, її співвідношення з ідентичністю етнічною, виокремити чинники та механізми її формування. Антропологія дає можливість в повній мірі дослідити стан, проблеми та перспективи формування національної та етнічної ідентичності в Україні, національний характер культури народу в умовах глибоких суспільних трансформацій. Тому встановлено, що М. Сумцов був самовідданий український патріот, який на базі величезного фактичного матеріалу зробив наукові узагальнення про Слобідську Україну як суто український край з притаманними його населенню українськими обрядами, традиціями, віруваннями і, що саме М. Сумцов багато уваги приділив створенню власного наукового методу етнографічного дослідження. Учений уважно вивчав наявні на той час в науці теорії, методи і напрями: вказавши на позитивні та негативні, на його погляд, сторони міфологічної, міграційної, антропологічної та інших шкіл, а також виділяв раціональні моменти у кожній з них, намагаючись їх поєднати.

Доведено, що на сьогодні прізвище М. Сумцова в українській науці досліджується не лише в контексті розвитку етнологічної, музеєзнавчої, літературознавчої, краєзнавчої тощо науки, а й загалом етнополітичної історії України. Підтверджено роль М. Сумцова як одного з найвизначніших діячів руху за національно-культурне відродження українського народу. Твердження вченого минуло століття і досі лишаються актуальними.

Список використаних джерел

1. Загородня А. А. Соціальна антропологія в контексті освіти та виховання особистості (друга половина XIX століття) як чинник сучасних освітніх змін. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. 11 (11). С. 95–106. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11\(11\)-95-106](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11(11)-95-106).

2. Мандебура О. Микола СУМЦОВ: "Життя в Україні повинно піти іншим шляхом". Україна Incognita Вип. газети № 71, 2003. Рубр. 10. URL: <https://day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/mykola-sumtsov-zhyttya-v-ukrayini-povynno-pity-inshym-shlyakhom>.